

LOIS PEREIRO: LETRAS GALEGAS 2011

Antón Santamarina Fernández

Pedíuseme que dixese tamén eu unas palabras nesta palestra. Quizais debería terme negado porque aínda que Lois Pereiro era só 16 anos máis novo ca min (eu son do 42 el era do 58) nunca cheguei a tratalo; é cousa pouco entendible sendo Galicia tan pequena e o mundo cultural galego tamén. Pero é así. Lendo para esta ocasión a súa obra decateime da razón: eses 16 anos de diferenza de idade implican un cambio xeracional e de ideario moi considerable que podemos exemplificar (simplificando) na música; a miña miña xeración pertence máis o *country* de Pete Seeger ou Joan Baez, a del ó rock psicodélico de Jim Morrison. Había (tamén o deduzo da lectura dos seus textos) moitas outras cousas nas que coincidiamos; por iso lamento non telo tratado. En calquera caso faltoume o trato persoal con el que me permitiría falar con outro coñecemento e outra emoción neste acto.

Como eu non son do gremio da literatura (nin dos críticos literarios) hai moitos aspectos da obra literaria de Pereiro da que non podoo opinar máis que coma un *outsider*. Así é que vou obviar este aspecto e pararme só en pormenores formais, máis ben externos, dos que podoo dicir algo sen errar.

En primeiro lugar chámame moito a atención a súa formación lingüística, por encima do que é normal entre os escritores da súa xeración (e de case todas). Os seus escritos están empedrados de citas en inglés (principalmente) pero tamén en francés e en alemán. Nas tres linguas debía de ser bastante competente porque non é nada raro encontrar versos de produción propia (non citas) nestas linguas, incrustados entre os seus versos galegos; nos textos da *Conversa ultramarina* hai parágrafos enteiros. Nas súas biografías non se fala de que fixese estudos de italiano e non sei se os *lasciate ogni speranza* e outras citas veñen directamente da lectura de Dante (a quen admiraba) ou pasan polo intermedio edición bilingüe de Ángel Crespo; é probable que o primeiro. Quero chamar a atención sobre o poliglottismo de Pereiro porque lle permitiu (como di na derradeira entrevista, con Rivas), reforzar as súas propias raíces culturais para non ter fronteiras no corazón e que moitas culturas se cruzasen no seu espírito. Se cadra a motivación desta educación lingüística non era a mesma cá que impulsou algúns membros da Xeración Nós a europeizárense eles para así poderen europeizar a cultura galega indo directamente ás fontes (inglesas francesas e alemás) sen

pagar a peaxe da tradución allea. Pode que Pereiro só se quixese europeizarse (e agora tamén americanizarse) a si mesmo, motivado polo que el chama nalgún texto un “fatal desexo de saber máis”; pero o resultado é o mesmo. Se el sae fecundado dese desexo tamén o país enteiro se beneficia a través da súa obra, porque a fin de contas está en galego e xa é de todos.

Tamén, como lector tardío da súa obra, me sorprende o madrugador que foi Pereiro en Galicia (e creo que tamén en España enteira) en descubrir figuras como a de Paul Celan ou Thomas Bernhard. É curioso: a primeira edición de *Korrektur* de Bernhard (tantas veces citado por Pereiro) en castelán (*Corrección*) que hai na BUSC, de Alianza, é do 1983, e pertence á biblioteca de Valente, outro poeta admirado por Pereiro. Dese mesmo ano 83 é a tradución da primeira obra de Celan ó español. Pero as citas que insire dun e doutro (Bernhard e Celan) son en alemán, o que demostra que, sen quitar que tamén os puidese ler en traducións, molestouse en ir directamente ás fontes. Podendo facelo é mellor así. E era moi valente porque o hermetismo dun e doutro non é doado, nin sequera en román paladino.

Deixo este vieiro de fontes e intertextualidades da súa poesía e prosa literaria por onde a miña experiencia non me permite ir moi lonxe e paso a outro tema.

Volvín ler outra vez estes días o texto reivindicativo da “Modesta proposición... contra a infamia” onde cita unha serie de autores (anarquistas, marxistas, utopistas de todo tipo) que lle axudaron a esclarecer como funcionan os mecanismos do poder e como a través deles unha boa parte da humanidade se volve vítima dunha pequena minoría (ás veces dun tirano só); e o que é peor aínda, como esa maioría de “oprimidos, débiles, escravos e negros deste mundo” son, no fondo, culpables da súa propia opresión porque no cerne da súa alienación o que son realmente é vítimas dunha “servidume voluntaria”. Lendo este texto de Pereiro recordei unha vella lectura miña titulada *Discurs de la servitude volontaire*, que é dun renacentista occitano (aínda que escrito en francés), o amigo de Montaigne, Estienne de la Boétie, morto moi novo, igual que Pereiro (ós 33 anos, en 1563); é precoz tamén como Pereiro porque o tal *discurs* é de cando La Boétie tiña como moito 18 anos.

Estou case seguro que Pereiro non coñecía o ensaio de La Boétie pero eu podería inserir unha ducia de parágrafos paralelos dos dous autores e quedarían todos sorprendidos das coincidencias de análise da tiranía (que diría la Boetie) ou da infamia (como di Pereiro) e dos remedios que propoñen para librarse. Vou unicamente transcribir dous parágrafos que non se distinguirían se son dun ou do outro máis que por determinadas palabras que serían anacronismos en 1548 ou en 1996:

Texto 1º “Ora, o tirano único non hai necesidade de combatelos nin abatelos. Derrótase el de seu, con só que o país non consinta a servidume; non lle hai que quitar nada, abonda con non lle dar nada. Non paga nin a pena de que o país faga nada en por si, con tal de que non faga nada contra si. Son daquela os pobos os que se deixan, ou mellor, se fan domar, porque en deixando de servir serían libres. É o pobo quen se serviliza, quen se talla a gorxa a si mesmo, pois tendo a escolla entre ser servo ou libre refuga a liberdade e acepta o xugo; consinte o mal que lle vén, e aínda o busca”

Texto 2º “Quizais así [cun apoio a calquera avance e calquera idea crítica, mentres non chegue algunha alternativa, que apunta ó horizonte das estrelas] non se consiga cambiar o Mundo, pero algo terá que mellorar, e alguén máis se animará a reflexionar, sempre que non axudemos inxenuamente a perpetuar simplemente as cousas facendo de bombeiros, de paragolpes do Poder, limitándonos a exercer de administradores de calquera inxustiza estrutural. Non ser xamais válvulas que regulen o vapor da xusta indignación dos explotados. Ou todo ou nada, ou todos ou ningún, ten que ser o obxectivo final”.

Hai con todo diferenzas non só no contido senón nas actitudes. Para o renacentista occitano la Boétie Occitania xa non existía (como non existe tampouco para Montaigne); cando el escribía xa estaba completamente francesizada e a memoria dos trobadores completamente esquecida; en cambio Lois Pereiro como a maioría dos galegos cultos desde hai 150 anos para acó percibiu a asimilación cultural coma unha das múltiples caras da dominación e así o inclúe no seu manifesto (proposición): “[Todo isto do que formei parte, este país coas súas virtudes e defectos] se me permite seguir axudando á defensa que non procura dominar nin agredir, seguirá a ser unha loita compartida por min: da tropa dos vencidos. Terra, Lingua, Cultura, Dereito á diferenza. Mente aberta ó mundo... e nada máis”. Cando Lois Pereiro escribiu isto tiña 20 anos máis que La Boétie, por iso é moito máis pesimista (menos bakuninista, se se pode dicir así); cre aínda en utopías, pero non as ve ó alcance da man.

Entre o manifesto de la Boetie e o de Pereiro hai case 500 anos de distancia e entremedias dos dous escribíronse moitos, o que demostra que a infamia é moi mala de erradicar.

Neste pequeno relatorio de aspectos da obra de Pereiro que me chamaron a atención e que alguén algún día poderá desenvolver con máis coñecemento ca min (pois a súa figura mereceu) quero mencionar tamén a lingua mesma, a súa ferramenta literaria.

Non atopei ningún texto de Pereiro que falase da lingua mesma así é que non coñecemos opinións del explícitas sobre o modelo idiomático aínda que era un tema candente na época en que el escribiu. Pero sabemos como escribía e as

palabras que usaba. E neste sentido a miña impresión é que o seu galego é unha lingua feita principalmente de lecturas. É doado facer unha comparación entre a lingua de Pereiro coa de Novoneira (festexado hai un ano). Novoneira é lingüisticamente un escritor (lingüisticamente) anacrónico para a época en que escribiu (quixo volver a inventar o galego literario e converter o courelao en modelo idiomático esquecendo que antes ca el xa houbera Curros e Pondales e Cabanillas). En Pereiro hai naturalmente moitas palabras patrimoniais (herdadas desde o latín), pero xa non son do Incio nin de Monforte; e, máis chamativo aínda, é moi grande (aínda na súa obra poética) a cantidade de voces non patrimoniais, propias dunha lingua xa moi intelectualizada, case filosófica; incluso cando é un recuncho tan local coma Goó, no Incio, o motivo do se canto. Dito doutra maneira, non é unha lingua “enxebre” ou arcaizante o que lle preocupa, senón máis ben o que dicir e dicilo ben. Non ten grandes preocupacións “filolóxicas” enxebriantes.

Pero con esa lingua intelectualizada e pouco enxebre fai cousas sorprendentes. Fíxome só nun aspecto. Como é sabido as palabras poden combinarse unhas con outras porque hai entre elas determinadas solidariedades que todos respectamos. Por ex. “anción” só o podemos dicir de persoas (un *petrucio anción*) e pertencen a prosa común de cada día. Un poeta pode dicir que o *día é rosicler á mañanciña*, porque o adxectivo *rosicler* é solidario con *día*. Pero se lle chamamos *mecánica* a unha *laranxa* (ou *clockwork orange* ‘laranxa de relojería’) xa estamos violando as normas da solidariedade léxica e creando unha tensión poética que esixe un esforzo interpretativo moito maior. Pois ben, as *laranxas mecánicas* son moi abondosas nos textos de Pereiro, tanto nos poéticos, coma na prosa, tamén poética, de *Náufragos*. *Seguridade tóxica*, *noite dixital*, *memoria gótica*, *liquidez do asinato* ... e así por diante. Por esta razón os poetas (e en concreto Pereiro) non son bos como autoridades para exemplos de dicionario. Claro que estes non son inventos retóricos de Pereiro (vivimos entre metáforas aínda na lingua cotiá, a maior parte delas recicladas ata o desgaste) pero Pereiro poeta era moi experto en manexar eses inventos e administralos con esa tirantez que digo; porque a metáfora é unha maneira de expresar significados abstractos (ás veces moi abstractos) con palabras que significan cousas moi concretas.

E finalmente outra cousa que como lexicógrafo me chamou a atención é a frecuencia de determinadas palabras. Quen estude o seu estilo podería sacar conclusións interesantes disto. Hoxe hai programas informáticos que permiten analizar doadamente non só as colocacións que acabo de mencionar senón tamén a frecuencia das palabras. Naturalmente as palabras máis frecuentes no seu léxico (coma no de todos) son as gramaticais: *a*, *e*, *de*, *que*, *o* ... Entre as de carácter léxico (as que se definen polo seu contido e non pola súa función), as que están

no rango das 12 primeiras por orde decrecente son as seguintes: *vida, morte, noite, corpo, ollos, día, tempo, sombra, luz, terra, amor e forza*. Case elas soas fan a autobiografía do noso personaxe.

E remato esta cativa homenaxe. Para min Pereiro era antes de hoxe unha figura pouco coñecida, e polo tanto pouco valorada. El mesmo, nos seus últimos días, dubidaba de que no futuro a súa obra puidese ser estimada fóra de certos cenáculos e dicía: “Ya no puedo dar sangre a nadie, de tanta que perdí haciéndome dar vueltas por el cerebro atrofiado de un fracasado, del que harán en su día un monográfico en revistas marginales y suplementos literarios para llenar páginas”. En que a prosa deste académico que lles fala sexa marxinal e só sirva para encher páxinas atinou; en que el fose un escritor fracasado errou. Tamén errou en que sexa marxinal a institución que decretou o seu monográfico.